

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО
СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ ТА НАУКИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОДА
ПРИРОДНИЙ ЗАПОВІДНИК «ГОРГАНИ»

ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ ГОРГАН

*матеріали науково-практичної конференції,
присвяченої 10-річчю природного
заповідника "Горгани"*

Надвірна 2006

УДК [502.7+574/578+592/599+911.2+634.0+379.85] (234.421.1)

Збереження та відтворення біорізноманіття Горган. Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю природного заповідника «Горгани» (м.Надвірна, листопад 2006 року)

Ред.кол.: Шпільчак М.Б. (відп. ред.) та ін. – Надвірна, 2006. – 288 с.

У збірнику матеріалів конференції представлені роботи, які відображають загальнотеоретичні, методологічні та практичні проблеми становлення та розвитку об'єктів заповідників, національних природних парків та інших заповідних об'єктів, моніторингу, стану біорізноманіття на природно-заповідних територіях, актуальні питання розвитку науки, екологічної освіти, рекреації у природно-заповідній галузі.

Рекомендується для спеціалістів у галузі заповідної справи та охорони навколишнього природного середовища, науковців, студентів та широкого кола громадськості.

Редакційна колегія: Шпільчак М.Б., (к.с.-г. н. - відповідальний редактор), Киселюк О.І., (к.б.н.), Олексів Т.М. (к.с.-г.н.), Тимчук Я.Я., Третяк П.Р. (д.б.н.).

Це видання здійснено при фінансовій підтримці Івано-Франківської обласної державної адміністрації

ISBN 966-2988-01-7

© Івано-Франківська обласна державна адміністрація

© Природний заповідник «Горгани»

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ МАЛОПОШИРЕНИХ ТИПІВ БУКОВИХ ЛІСІВ НА ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Белей Л.М., Годованець В.І.

Карпатський національний природний парк

Бук лісовий є однією з головних типоутворювальних порід Українських Карпат. В умовах сугрудів формує високопродуктивні деревостани. Відноситься до типових порід вологого клімату [1].

Ялицево-букові ліси з домішкою смереки на території лісового фонду Карпатського національного природного парку заслуговують особливого вивчення, так як в умовах складного рельєфу горганської частини Карпат вони виконують ґрунтозахисні та водорегулюючі властивості.

При проведенні типологічного аналізу з'ясувалось, що значну площу території парку займають похідні смеречники, що утворили таким чином штучний ареал поширення цієї породи [2].

Похідні смерекові деревостани зустрічаються в межах формації карпатських субучин де вони зростають на місці вирубаних корінних насаджень в минулому. Проте тут на важкодоступних крутих схилах південно-східної експозиції г. Свинянка Ямнянського природоохоронного науково-дослідного відділення виявлені залишки грабово-ялицевих субучин (С₃ г-яцБк) іноді з домішкою липи дрібнолистої, які віднесені лісовпорядкуванням 2001 року до ялицевих насаджень. В основному це невеликі острівки букових насаджень, які займають невелику площу (найчастіше 0,6 га).

Для вивчення лісівничо-таксаційної та еколого-ценотичної характеристики малопоширеного грабово-ялицево-букового угруповання закладена одна постійна пробна площа (ППП №17) в даному природоохоронному науково-дослідному відділенні в кв. 11 вид.32. При проведенні лісотипологічних досліджень встановлено що дана ділянка відповідає всім ознакам вологої грабово-ялицевої субучини (за типологією Українських Карпат З.Ю. Герушинського). Також досліджувалися зрізці ґрунту науковим працівником парку, розріз якого наведено нижче:

Розріз №4 Ямнянське ПНДВ кв.11 вид.32 (Стефанюк Б.Б.) [3].

тип лісу – волога грабово-ялицева субучина - (С3 г-яцБк)

Н₀ – 0-3 см Підстилка з хвої, коріння дерев, перехід помітний.

Н₁ – 3-5 см Темно-бурий, вологий, пухкий, дрібнозернистий, насичений корінням дерев хвойних порід, перехід поступовий.

Н₂ – 15-52 см Бурий, ущільнений, вологий, дрібнозернистий, слабощебенистий, перехід поступовий.

Н₃ – 52-78 см Бурий, пухкий, вологий, середньосуглинковий, грудкуватозернистий, перехід помітний до материнської породи.

Р – 78-95 см Світло-сірий, пухкий, насичений щебенем.

Як видно з фізико-механічного складу генетичного горизонту, дане букове насадження зростає на досить продуктивному ґрунті. Потенційна продуктивність його досить висока і може досягати до 900 м³/га.

Слід відмітити те, що дана ділянка розташована на схилі крутизною 25° і транспортнодоступна що сприяло проведенню рубок догляду в минулому і таким

Найбільш zdegradованим є угруповання ґрунтових безхребетних агроценозу картоплі. З представників облігатних ґрунтових мешканців мезофауни виявлені лише дощові черви з чисельністю 176 особ./м² та масою 92,8 г/м². Угруповання мікроартропод має середню чисельність – 20,72 тисяч особ./м² з масою 0,30 г/м².

Тут найнижчий біотичний потенціал ґрунтових тварин за видовим різноманіттям мезофауни – 10% та мікроартропод 35%.

Для оцінки втрати біотичного потенціалу угрупованнями ґрунтових безхребетних за показниками біорізноманіття та чисельності угруповань ґрунтової фауни використали коефіцієнт ємності середовища $K_{\text{с}}$ (функціонал Сімпсона; [Сметана, Сметана, 2004]). Він застосовується як інтегральний показник оцінки біорізноманіття. Визначена ємність середовища досліджених екосистем. За угрупованнями мезофауни цей показник має максимальні значення для бучняка – 74 умовних одиниць (у.о.), і найменший (28 у.о.) для похідного смеречника. Середні значення індекса відзначені для післялісової луки-пасовища (відповідно 54 і 49) та 62 у.о. для чагарника. За угрупованнями мікроартропод максимальне значення показника цей функціонал має у смеречнику 254 у.о., в 1,7 разів він менший у бучняку, а найменші показники для післялісових лук та агроекосистем – 46-21 у.о. відповідно.

Таким чином, найвищі показники біотичного різноманіття характерні угрупованням ґрунтових безхребетних лісових екосистем, а найменші – екосистемам з сільсько-господарським використанням. Отже, господарсько-виробнича діяльність у лісових екосистемах Сколівських Бескидів (заміна корінних екосистем похідними, розорювання і створення сільсько-господарських угідь) супроводжується антропогенною трансформацією структурно-функціональної організації угруповань ґрунтових безхребетних (мезофауни і мікроартропод), а відтак змінами їх природного біотичного потенціалу та участі й ролі у функціонуванні екосистем. Вона спричинилася до зменшення (іноді у кілька разів) їх біотичних потенціалів за показниками видового різноманіття, чисельності та маси. Зміни структурно-функціональної організації угруповань ґрунтових безхребетних похідних екосистем стосуються переважно трофічної групи сапрофагів, при цьому зменшення у її складі частки мезофауни компенсується збільшенням чисельності та маси мікроартропод.

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА КАРПАТСЬКИХ ЛІСОВИХ ГЕНЕТИЧНИХ РЕЗЕРВАТІВ ЛИСТЯНИХ ВИДІВ

Яцик Р.М., Гайда Ю.І.

Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва ім.
П.С.Пастернака

Проблема збереження генофонду дуже важлива, як для здійснення заходів із покращення властивостей деревних рослин в даний час, так і для селекційної роботи в майбутньому. Тому нами, протягом 2002-2004рр. детально обстежено і вивчено 170 лісових генетичних резерватів (ЛГР) та плюсових насаджень у Карпатському регіоні та на прилеглих територіях. В тому числі 117

з них листяних видів (61 об'єкт дуба звичайного, 37 – бука лісового, по чотири – дуба скельного і ясена звичайного, три – вільхи чорної, по два – явора і граба звичайного, по одному – ясена вузьколистого, ільма гірського, берези звислої та береки) із закладкою в них 116 пробних площ.

Надзвичайно важливим є комплексна оцінка лісових генетичних ресурсів, особливо генетичних резерватів. Для виконання даних досліджень науковцями УкрНДІЛГА та УкрНДІГірліс розроблена спільна методика в процесі співпраці в системі EUFORGEN. Першими для шкал комплексної оцінки були використані, в основному, таксаційні показники – частка цільової породи у складі деревостанів ЛГР, зменшення відносної кількості дерев, повнота, а також такий комплексний показник, як середньозважений індекс категорії стану дерев. Нами, крім вищеприведених шкал, для комплексної оцінки використані ще й інші важливі лісівничо-таксаційно-селекційні показники, які вказують на продуктивність (бонітет), якість насаджень (середньопропорційна селекційна категорія дерев) і можливість його відновлення (наявність насінного поновлення цільової породи). Застосування таким чином семи п'ятибальних шкал для комплексної оцінки насаджень ЛГР дало можливість розділити їх за сумою одержаних балів на п'ять основних груп.

Вищеприведеним методом дана комплексна оцінка 98 ЛГР основних листяних лісоутворювачів – дуба звичайного і бука лісового. Виявилось, що критичний стан із повною втратою функцій спостерігається аж в 17,1% резерватів дуба звичайного і лише в 3,6% - бука лісового; незадовільний стан, із значною загрозою можливої втрати функцій, в 17,1% резерватів дуба і майже в такої ж кількості резерватів бука (18,2%). Такі ЛГР потребують заміни, перші – нагальної, а другі – поступової. Решта 65,8 % ЛГР дуба і 79,2% - бука відповідають вимогам і знаходяться в задовільному (відповідно, 20,0 і 23,6%), доброму (28,7 і 47,3%) і відмінному (17,1 і 7,3%) стані. Резервати бука дещо переважають резервати дуба за показниками категорії стану та здатності до природного насінного поновлення.

В групи резерватів дуба звичайного критичного і незадовільного стану увійшли ЛГР Тернопільщини та Львівщини, які складаються з окремих розмежованих ділянок, низькобонітетних насаджень (як правило, бонітет – III), зростаючих на межі висотного поширення дуба, як правило, у сугрудових типах лісу (С₃ГСД) та з низькими селекційними показниками. Серед ЛГР дуба звичайного Чернівецької області немає ні одного, котрий би відносився до груп критичного або незадовільного стану. Натомість відмінний стан для них характерний.

Резервати бука лісового, які характеризуються критичним станом розташовані в жорстких умовах карпатських гір, на висоті 910-1050 м над рівнем моря. Серед ЛГР незадовільного стану, із значною загрозою можливої втрати функцій – 50% припадає на резервати Чортківського і Бучацького ДЛГ, які знаходяться на краю ареалу бука і 50% - на резервати, насадження яких зростають в горах. Відмінну комплексну оцінку знову ж (як і ЛГР дуба звичайного) одержали окремі резервати Буковини (по одному в Хотинському, Чернівецькому і Сторожинецькому ДЛГ) та один ЛГР Прикарпаття (в Болехівському ДЛГ), де бук зростає в оптимальних умовах дібров і бучин.

Федонюк О. В. ЗМІЇ КАРПАТ: ВИДОВЕ БАГАТСТВО, СТАН ПОПУЛЯЦІЙ, ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ	234
Федорчук Н.М., Белей Л. М., Тимчук О.В СИСТЕМАТИЧНА ТА МОРФОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКИ РОДИНИ THUIDIACEAE, ПОШИРЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ	236
Ференц Н.М., Хомин І.Г. ДОСЛІДЖЕННЯ РІДКІСНИХ ВИДІВ РОСЛИН В ЗАПОВІДНИКУ "РОЗТОЧЧЯ"	239
Хлус Л.М., Череватов О.В., Череватов В.Ф. LYCAENIDAE (LEPIDOPTERA, INSECTA) ХОТИНСЬКОЇ ТА ПОДІЛЬСЬКОЇ ВИСОЧИН	241
Хоєцький П.Б. ВПЛИВ ГОРІХІВКИ (NUCIFRAGA CARYOCATACTES L.) НА ПЛОДОНОШЕННЯ СОСНИ КЕДРОВОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ В ПРИРОДНОМУ ЗАПОВІДНИКУ "ГОРГАНИ"	243
Череватов О.В., Хлус Л.М., Череватов В.Ф. РІДКІСНІ ЛУСКОКРИЛІ ГІРСЬКОЇ ЧАСТИНИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	245
Чернявський М.В. ПРИРОДНИЙ ЗАПОВІДНИК «ГОРГАНИ» І СУЧАСНА СИСТЕМА ПРИРОДОЗАПОВІДАННЯ	247
Чернявський М.В. ДИНАМІКА ФОРМУВАННЯ МІШАНИХ ДУБОВИХ ДЕРЕВОСТАНІВ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	252
Чорней І. І., Буджак В. В. Скільський І. В. БОТАНІКО-ЗООЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЕКТОВАНОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «КРАСНОЇЛЬСЬКИЙ» (ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ)	258
Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В. СУЧАСНИЙ СТАН ФЛОРИ, РОСЛИННОСТІ ТА ФАУНИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ВИЖНИЦЬКИЙ»	261
Чорней І. І., Буджак В. В., Скільський І. В. ПРО НЕОБХІДНІСТЬ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ВЕРХОВІНСЬКИЙ» (ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ)	265
Чумак В.О., Тимочко В.Б., Мателешко О.Ю., Киселюк О.І., Різун В.Б., Петренко А.А., Мартинов В.В., Назаренко В.В. ЖУКИ (COLEOPTERA) ЯЛИЦЕВИХ ДЕРЕВОСТАНІВ ГОРГАН	267
Шпільчак Т. Г., Полатайчук Т. І. ФІТОПАТОЛОГІЧНА ОЦІНКА САНИТАРНОГО СТАНУ ПОХІДНИХ ЯЛИННИКІВ НА ДІБРОВАХ, БУЧИНАХ І ЯЛИЧНИКАХ	270
Шпільчак М.Б., Кащишин О.К., Максимів Т.О., Гуравська Т. ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОШИРЕННЯ РІДКІСНИХ І ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ РОСЛИН У ЗАПОВІДНИКУ «ГОРГАНИ»	271
Шукель І.В., Ніжаловський Ю.В. ВПЛИВ ЛІСІВНИЧИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ НАСАДЖЕНЬ НА МУРАШОК FORMICA RUFA LINNE СОСНЯКІВ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ	273
Яворницький В.І. БІОРІЗНОМАНІТТЯ І АНТРОПОГЕННА ТРАНСФОРМАЦІЯ УГРУПОВАНЬ ҐРУНТОВИХ БЕЗХРЕБЕТНИХ ЛІСОВИХ ЕКОСИСТЕМ СКОЛІВСЬКИХ БЕСКИДІВ	277
Яцик Р.М., Гайда Ю.І. КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА КАРПАТСЬКИХ ЛІСОВИХ ГЕНЕТИЧНИХ РЕЗЕРВАТИВ ЛИСТЯНИХ ВИДІВ	280

Для заміток